

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 378.147

О.М. АКИМОВА

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В ХОДІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті проаналізовано сутність та умови, ознаки й функції позааудиторної самостійної роботи в ході підготовки вчителів початкових класів, розкрито мотиви та структуру виконання позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів як одну з педагогічних умов.

Ключові слова: самостійна робота, функції самостійної роботи студентів, позааудиторна самостійна робота, мотив.

На сучасному етапі розвитку суспільства в основу педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів покладено принципи гуманізації та демократизації всіх складових педагогічних курсів, спрямованих на реалізацію професійних засад. Базові положення, на які буде орієнтуватись майбутній учитель у своїй професійній діяльності, зазначено в Державному стандарті початкової освіти, а саме:

- визнання загальнолюдських цінностей;
- принцип науковості;
- світський характер освіти;
- системність та інтегрованість;
- єдність навчання та виховання;
- громадянська свідомість;
- взаємоповага між націями та народами в інтересах людини, родини, суспільства та держави [5].

Зазначимо, що характерною інновацією вищезазначеного документа постає урізноманітнене поняття “компетентність”, яке охоплює різні галузі підготовки учнів початкових класів, ускладнюючи й оновлюючи тим самим дидактичну та виховну складові підготовки вчителів початкових класів.

Виходячи з вищезазначеного, постає проблема реалізації вказаних у Державному стандарті початкової освіти компетенцій у підготовці вчителів початкових класів. На нашу думку, розв’язанню цієї проблеми сприятиме нова побудова системи позааудиторної самостійної роботи в ході вивчення циклу загальнопрофесійних дисциплін.

Мета статті – проаналізувати суть, визначити ознаки й функції, мотиви та структуру позааудиторної самостійної роботи в ході підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Перед автором постали такі завдання:

1. Розкрити суть самостійної роботи в історичному аспекті.
2. Проаналізувати ознаки та функції позааудиторної самостійної роботи.

3. Визначити мотиви та структуру виконання позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів як одну з педагогічних умов.

Саме в світі цих завдань розглянемо позааудиторну самостійну роботу.

У різні періоди становлення суспільства існували свої погляди на місце й сутність самостійної роботи в навчальному процесі. На необхідності наявності самостійності в процесі оволодіння новими знаннями наголошували ще древньогрецькі філософи. Сократ зазначав, що особистість удосконалюється завдяки самопізнанню, бо саме вона запобігає пасивності в процесі оволодіння знаннями. У Давньому Римі виникли поняття “самоосвіта” та “саморозвиток” шляхом широкого використання літературних джерел.

У період становлення України-Русі, за княжої доби, навчання відбувалось за рукописними книгами. Більшість учнів опановували книги самостійно, цей спосіб відповідав тодішнім обставинам культурного та економічного життя. За часів правління Володимира Мономаха звертали увагу на опрацювання текстів книг, що можна віднести до самостійної роботи з книгою. Деякі автори тих часів подавали вказівки, як слід працювати з книгою. З розвитком економіки та міжнародних зв'язків виникла потреба в світських освічених людях, які здобували ґрунтовні знання в школах “підвищеного типу” і які виробили певну методику. Викладаючи новий матеріал, учитель читав та коментував текст. Потім опрацювання тексту було самостійне, з усним опитуванням з пройденого матеріалу. Вже в ті часи застосовували активні форми аналізу засвоєного – діалоги та словесні змагання між учнями за матеріалами самостійної роботи.

Національна освіта України в добу Відродження теж звертала увагу на самостійну роботу. Так, у Львівській братській школі, яка готувала вчителів та священників, була розроблена система самостійної роботи у вигляді домашніх завдань, які мали репродуктивний характер.

У середині XVII ст. у Києво-Могилянському колегіумі була розроблена технологія навчання, що передбачала ознайомлення учнів з новим матеріалом та одразу надання завдання для самостійної роботи. Учні звітували один одному про опанований матеріал. Така система самостійної роботи сприяла як прагненню отримати похвалу вчителя, так і розвитку самокритичності. Недоліки такої системи полягали в несвоєчасному контролі за рівнем самостійно засвоєного матеріалу, який перевіряли раз на тиждень, що не давало змоги в повному обсязі корегувати та планувати роботу вчителя [1].

У подальшому проблема самостійності набувала розвитку в добу просвітництва та нового часу в працях Я.А. Коменського, Ж.Ж. Руссо, Дж. Локка, А. Дістервега. Позитивним моментом, на нашу думку, на шляху становлення самостійної роботи як методу навчання є праці Я.А. Коменського, який зазначав: “У навчанні потрібно всіма можливими способами запалювати в дітях палке прагнення до знання і вивчення” [3]. Саме в працях ученого-педагога бере витоки розробка організаційно-практичних питань залучення до самостійної роботи. При цьому предметом теоретичного обґрунтування основних положень проблеми постає викладання, умовно цей напрям автор називає дидакто-методичним. На відміну від Я.А. Коменського, А. Дістервег у своїй праці “Посібник для освіти німецьких вчителів” більше уваги звертає на мету вивчення предмета, а не на його сутність: “Переслідуй завжди формальну мету, або одночасно формальну і матеріальну; збуджуй розум учня за допомогою одного й того ж предмета, по

можливості різнобічно, а саме: пов'язуй знання з уміннями і змушуй його вправлятися до тих пір, доки вивчене не стане здобутком підсвідомої течії його думок” [3]. Отже, вчений-дидакт у своїй праці зазначає про деякі дидактичні принципи самостійної роботи, а саме принцип “емоційності” та “свідомості й активності”.

На початку ХХ ст. проблема самостійного оволодіння знаннями набула розвитку в працях К. Ушинського, М. Монтесорі, Я. Корчака. Слід зазначити, що К.Д. Ушинський наголошує, що самостійну роботу потрібно не лише декларувати в межах дослідження педагогічних засобів, а й досліджувати. Педагогічні положення автора багато в чому збігаються з положеннями сучасної дидактики, які звертають увагу на розвиток самостійності особистості та її пізнавальних інтересів.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що в 40–50-х рр. ХХ ст. вчені Р.М. Рильський, Є.Я. Голант, П.М. Груздев, Б.П. Єсіпов, М.М. Скаткін, М.П. Кашин почали систематично виступати за широке впровадження самостійної роботи на уроці. Саме в цей час самостійну діяльність почали розглядати як самостійну роботу в дидактичному аспекті.

У ході опанування науково-педагогічної літератури 60-х рр. ХХ ст. зазначаємо, що увага педагогів-дослідників почала концентруватись на виявленні конкретних характеристик пізнавальної самостійності, визначенні структури пізнавальної діяльності, рівнів складності засвоєння матеріалу та наукового обґрунтування систем навчальних завдань. Дослідження того часу розкривають питання вихідних психолого-педагогічних положень, які є визначальними в системі побудови завдань із самостійної роботи.

На сучасному етапі розвитку педагогічних наук форма організації навчання як самостійна робота є однією з основних.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури виділимо такі основні ознаки самостійної роботи:

- викладач не бере участі в самостійній роботі, а є лише її керівником;
- у процесі навчання на виконання самостійної роботи відводиться певний час, виходячи з навчального плану;
- обов'язковими є заздалегідь складені завдання на основі принципу послідовності, науковості та системності з урахуванням рівнів пізнавальної діяльності;
- у ході самостійної роботи формується самостійність, самоорганізованість та самоконтроль майбутнього фахівця;
- мотивація виконання самостійної роботи.

Отже, постає питання визначення сутності самостійної роботи. На нашу думку, самостійна робота студентів – навчальну діяльність, що виконується під керівництвом викладача і спрямована на досягнення поставленої мети під час навчання, і якій притаманні всі функції професійної підготовки студентів, а саме: освітня, розвивальна, виховна.

Розкриємо зміст функцій у ході самостійної роботи студентів.

1. Освітня функція професійної підготовки студентів передбачає засвоєння системи наукових знань, формування вмінь і навичок.

Освітня функція навчання забезпечує:

- повноту знань, яка визначається засвоєнням передбачених навчальною програмою відомостей з кожної навчальної дисципліни, необхідних для розуміння основних ідей, істотних причинно-наслідкових зв'язків;

– системність знань, їх упорядкованість, щоб будь-яке знання випливало з попереднього й проклало шлях для наступного; усвідомленість знань, що полягає в розумінні зв'язків між ними, постійне прагнення самостійно поповнювати їх; дієвість знань, що передбачає вміння оперувати ними, швидко знаходити варіативні способи застосування їх із зміною ситуації.

– формування вмінь та навичок, тобто виконання початкової дії як психічного новоутворення, у результаті якої дія відбувається автоматично без зайвих витрат фізичної та нервово-психічної енергії.

2. Сутність розвивальної функції навчання полягає в розвитку в процесі навчання. Ця функція сприяє розвитку мислення, формуванню волі, емоційно-почуттєвої сфери, навчальних інтересів, мотивів і здібностей.

Розвивальна функція навчання забезпечує:

- розвиток творчих здібностей;
- розвиток навичок самостійної роботи в процесі навчальної діяльності;
- формування вміння постановки та досягнення цілей, виконання завдань.

3. Виховна функція є об'єктивною для всіх епох, її закономірністю, а також важливим елементом, який виховує в процесі навчальної діяльності.

Виховна функція навчання забезпечує:

- активну позицію щодо навчання;
- виховання моральних, трудових, естетичних і фізичних якостей особистості;
- вміння планувати свою роботу, добирати прийоми її виконання, контролювати себе, раціонально використовувати час.

З якістю реалізацій функцій професійної підготовки в ході самостійної роботи студентів тісно пов'язана якість позааудиторної самостійної роботи та реалізація всіх видів компетенцій у майбутній професійній діяльності, які зазначені в Державному стандарті початкової освіти.

Отже, щоб самостійна робота в повному обсязі реалізувала свою освітню, розвивальну й виховні функції, вона має бути планомірною, систематичною, змістовною та вмотивованою.

Зупинимось детальніше на останньому аспекті.

Відомо, що до здійснення будь-якої діяльності людину спонукають мотиви. За С. Занюком існують такі види мотивів [2]:

- мотив самоствердження;
- мотив ідентифікації з іншою людиною;
- мотив влади;
- мотив інтересу до змісту діяльності;
- мотив саморозвитку;
- мотив досягнень;
- мотив соціальної значущості;
- мотив афіліації;
- негативна мотивація.

Під час підготовки вчителів початкових класів усі види мотивації враховують при плануванні, складанні завдань та передбаченні результатів позааудиторної самостійної роботи. Так, однією з педагогічних умов організації позааудиторної самостійної роботи стає мотив. На нашу думку, саме вмотивованість

позааудиторної самостійної роботи впливає на якість педагогічних знань та виконання дидактичних і виховних завдань у ході підготовки майбутніх фахівців.

Отже, виходячи з вищезазначеного, побудова позааудиторної самостійної роботи викладачем має таку структуру:

1. Визначення мотивів, необхідних для виконання завдання студентами.
2. Постановка мети завдання.
3. Визначення форми та виду завдання позааудиторної самостійної роботи з урахуванням року вивчення дисципліни та рівнів пізнавальної діяльності.
4. Формулювання завдання та розподіл його виконання на логічно завершені частини.
5. Передбачення засобів навчальної діяльності студентів.
6. Прогнозування навчальних досягнень.
7. Корегування навчально-пізнавальної діяльності на всіх етапах виконання завдання студентами для забезпечення психологічного комфорту.
8. Контроль та оцінювання результатів позааудиторної самостійної роботи студентів.

Такий підхід до побудови структури позааудиторної самостійної роботи дає змогу уникнути суперечностей між формальним виконанням позааудиторної самостійної роботи на репродуктивному рівні та вмотивованим досягненням мети завдання творчого рівня пізнавальної діяльності.

Висновки. Отже, позааудиторна самостійна робота студентів є одним з джерел задоволення пізнавальних та навчальних потреб у фаховій підготовці студентів. Здійснення такої на наукових засадах з урахування мотивів та індивідуальних особливостей студентів, способів і форм організації забезпечить високий рівень навчальних та професійних досягнень майбутніх учителів початкових класів.

Список використаної літератури

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки : підручник / Л.В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
2. Занюк С. Психология мотивации / С. Занюк. – К. : Эльга-Н : Ника-Центр, 2002. – С. 16–28.
3. Коваленко Є.І. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія / Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. – С. 119.
4. Психолого-педагогический словарь / сост. Е.С. Рапацевич. – Минск : Современное слово, 2006. – С. 688.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013.

Акимова Е.М. Педагогические условия внеаудиторной самостоятельной работы при подготовке учителей начальных классов

В статье раскрыты сущность и условия, признаки и функции внеаудиторной самостоятельной работы в процессе подготовки учителей начальных классов, раскрыты мотивы и структура выполнения внеаудиторной самостоятельной работы будущих учителей начальных классов как одно из педагогических условий.

Ключевые слова: *самостоятельная работа, функции самостоятельной работы студентов, внеаудиторная самостоятельная работа, мотив.*

Akimova H. Pedagogical conditions of independent work

In the article essence and terms, signs and functions, is pose independent work during preparation of teachers of initial classes, exposed reasons and structure of implementation of independent work of future teachers of initial classes as one of pedagogical terms.

Key words: *independent work, functions of independent work of students, reason.*